

Dito und Idem. Un caz de colaborare literară feminină în Belle Époque. Creația între „negociere” și „compromis”

Ștefania PRICOP*

Keywords: *Mite Kremnitz; Carmen Sylva; Queen Elisabeth of Romania; Dito und Idem; literary collaboration; theoretical issues and challenges; feminine literature*

Fenomenul colaborării literare reprezintă mai degrabă o excepție în economia istoriei literaturii, iar proiectul curajos prin care două autoare de secolul al XIX-lea își unesc forțele creatoare ni se relevă o dată în plus ca insolit și demn de analizat. Deși nu există documente care să consemneze momentul exact al întâlnirii dintre regina Elisabeta și Mite Kremnitz, se poate bănuși că acesta coincide cu împrejurarea prin care soțul lui Mite, Wilhelm Kremnitz, devine medicul particular al Casei Regale. Relația de prietenie de aproape un deceniu dintre Carmen Sylva și Mite Kremnitz, atestată de îndelungata lor corespondență, se întemeiază, dincolo de originea germană, pe pasiunea lor comună pentru scris. Conștiința alterității radicale, asumarea propriei condiții de scriitoare nordice, doritoare să se afirme în plan cultural în mijlocul unui popor latin, declarat filofrancez și chiar anti-german¹, a constituit premisa unei intense implicări în

* Doctorand în cadrul departamentului de Germanistică al Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România (stefania_pricop@yahoo.com).

¹ Primii ani de domnie ai familiei princiare de Hohenzollern au fost marcați de contextul socio-politic tulbure și de urmările negative ale Războiului Franco-Prusac (1870–1871). Tânăra familie germană era nevoită să înfrunte nenumărate provocări, într-o țară abia în curs de afirmare și declarat francofilă: instabilitatea guvernamentală, criza economică, uneltirile cuziștilor, intrigile cu miză politică ale muntenilor filofrancezi, rizibila „revoluție de la Ploiești”, demonstrația germanofobă și actele de vandalism care distrug sărbătoarea coloniei germane, repetatele atacuri din presă la adresa regelui de origine germană ș.a. Devenit ținta a numeroase intrigi politice și campanii publice de calomniere, principele Carol I își exprimă chiar intenția de a abdică. Dacă acest fapt nu s-a împlinit este și pentru că principele s-a bucurat totuși de susținerea unei alte importante părți a intelighenței vremii. Cultura românească a epocii cunoștea și un versant conservator, școlit la Berlin și Viena, care prezenta deci afinități electivă cu spiritul culturii germane. Între reprezentanții cei mai de seamă ai acestei intelighenții germanofile se numără chiar membrii societății literare Junimea: Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Ioan Slavici, I.L. Caragiale, P.P. Carp, Theodor Rosetti ș.a. Aceștia sancționează pretențiile cosmopolite ale protipendadei muntenesti franțuzite, formate la universități și pensioane pariziene, și care stabilise cunoașterea limbii franceze ca o condiție *sine qua non* a acceptării sociale. Dincolo de asta, dezavantajul originii renane a prințesei pe tronul unei țări declarat francofile era compensat prin abilitatea acesteia de a se exprima fluent în limba franceză, ceea ce îi asigură simpatia în rândul înaltei societăți bucureștene. Nu întâmplător e faptul că regina își va compune aforismele nu în limba maternă,

slujba țării lor adoptive. Din dorința de a câștiga simpatia cercurilor intelectuale românești și de a se legitima înaintea acestora ca scriitoare, cele două autoare germane instituie un amplu proiect de popularizare a tânărului regat în străinătate. Carmen Sylva și Mite Kremnitz se erijează în ambasadoare culturale ale românilor în Germania, mediind în plan livresc relațiile dintre cele două popoare, destul de tensionate mai ales în urma războiului Franco-Prusac. Astfel, devenită doamnă de onoare a reginei, Mite Kremnitz îi editează acesteia volumul de traduceri *Rumänische Dichtungen (Poeme românești)*, publicat la Leipzig, în anul simbolic 1881. Acesta era doar începutul unei ample campanii de promovare a literaturii române peste granițe. Cultura solidă, formarea poliglotă și însușirea rapidă și temeinică a limbii române le recomandau pe cele două autoare germane drept traducătoare avizate ale celor mai importanți scriitori români ai vremii: Eminescu, Alecsandri, Caragiale, Slavici, Maiorescu, Odobescu ș.a. Eforturile lor nu au rămas fără efect în epocă. Titu Maiorescu, personalitatea contemporană cu o imensă autoritate culturală și politică, este printre primii care evidențiază meritele incontestabile ale celor două autoare germane în promovarea culturii române în străinătate².

Carmen Sylva și Mite Kremnitz nu se mulțumeau însă cu statutul de traducătoare, ci doreau să se impună ca scriitoare autentice, încercându-și talentul în diferite genuri literare (regina afirmându-se în special ca poetă, în timp ce Kremnitz vizase domeniul prozei). Succesul înregistrat împreună prin antologia de traduceri constituie motivul pentru care regina nu exclude ideea unei colaborări ulterioare cu doamna sa de onoare. Astfel, în anul imediat următor ia naștere proiectul literar „Dito și Idem”, care se va întinde pe o perioadă de șase ani (1882³–1888) și va marca una dintre cele mai prolifiche etape din cariera celor două scriitoare. Originea dublului criptonim este revelată de Mite Kremnitz în biografia sa (Kremnitz 1903), ca invenție a reginei și anagramă a numelor Dido⁴ și Mite. Trebuie amintită aici și ipoteza exegetei Grete Tartler, care identifica o posibilă sursă a pseudonimului în versul eminescian livresc „Non idem est si duo dicunt idem” (din poemul *Noi amândoi avem același dascăl*, 1879), cunoscut cititorilor la acea vreme. Această supoziție rămâne valabilă, credem noi, mai ales că aforismul latin – care conține deja ideea unei apropieri a contrariilor – apare parafrazat de Mite însăși în capitolul din biografia sa care precede relatarea despre proiectul „Dito și Idem”: „Wie wenige beherzigten, dass es nicht das Gleiche ist, wenn zwei das Nämliche tun!” (Kremnitz 1903: 170). Primul roman comun s-a bucurat de un relativ succes, motiv pentru care Carmen Sylva a hotărât dezvăluirea identității autoarelor în biografia ei, aflată atunci la tipar: regina Elisabeta în spatele lui Dito și Mite Kremnitz sub vocea lui Idem. Aceasta din urmă pretinde a fi pledat pentru

ci în franceză, vizând prin asta, desigur, popularitatea în rândul publicului francez, dar mai ales al elitei intelectuale francofile din România.

² Este vorba despre studiul său *Literatura română și străinătatea*, 1882.

³ Luăm drept reper pentru instituirea proiectului „Dito și Idem” inițiativa reginei din iarna anului 1882, care premerge primului roman comun, *Aus zwei Welten* (vezi nota 9).

⁴ Variantă prescurtată a numelui zeiței Didona, numită și Elissa, cu care prințesa se identifica în tinerețe.

păstrarea secretului, din convingerea că suverana va fi detestată ca romancieră în cercul ei. Tindem să credem, însă, că și pentru Mite devoalarea identității autoarelor a prezentat mai multe avantaje decât piedici, din perspectiva receptării. Studiind ecourile romanului de debut al lui Dito și Idem în presa germană, Renate Grebing observa că entuziasmul criticilor se îndrepta în special către postura inedită a reginei-scriitoare, în timp ce numele colaboratoarei sale era amintit doar în trecut.

Din colaborarea sub dublul pseudonim iau naștere trei romane epistolare: *Aus zwei Welten – Din două lumi* (1883), *Astra* (1886), *Feldpost – Poșta militară* (1886), o piesă dramatică, *Anna Boleyn* (1886), și două volume de nuvele: *In der Irre – În rătăcire* (1887) și *Rache und andere Novellen – Răzbunare și alte nuvele* (1888). Această parte a creației lor, în ciuda succesului considerabil pe care îl înregistrează în străinătate, este mai puțin cunoscută și studiată în România, iar cauzele sunt multiple și merită analizate⁵. Dincolo de asta, colaborarea „Dito și Idem” ni se descoperă ca un fenomen destul de rar în istoria literaturii, cu implicații complexe, de ordin teoretic, estetic, istoric și cultural. Studiarea acestei forme de colaborare literară sub dublu pseudonim este ofertantă pentru cercetătorul căruia i se relevă, dincolo de mizele estetice, un întreg câmp demn de explorat, din perspectiva teoriei literaturii. În astfel de situații, geneza creației nu mai constituie un proces intim, nemijlocit, între un autor și opera sa, ci unul devoalat, împărțit cu o alteritate. În aceeași măsură, opera nu mai este expresia directă a propriei voințe și viziuni creatoare, ci devine produsul unei „negocieri” între două instanțe auctoriale. Receptorul însuși, chiar și nevizat, pus în fața unui text literar cu doi autori, devine brusc conștient și interesat de chestiuni de teorie literară, pe care în altă situație probabil le-ar fi neglijat. El își va pune întrebări firești, precum: „Cum este posibilă scrierea la dublu a unei cărți?”, „Cine a avut inițiativa unei lucrări?”, „Care este relația dintre autori?” „Cum își distribuie aceștia rolurile și cum își comunică unul altuia intențiile?” etc. Pe urmele acestuia, ne propunem să reconstituim eșafodajul detaliilor literare și paraliterare ce influențează în mod decisiv opera tandemului Dito și Idem.

Se cuvine, deci, să jalonăm istoricul acestui proiect literar, pentru a-i putea înțelege specificul și implicațiile. Începuturile colaborării literare sunt rememorate de Mite Kremnitz, în lucrarea sa, dedicată reginei:

Încă dinainte [de inaugurarea oficială a castelului regal Peleş, în 1883] a început scrisul comun al lui Dito și Idem, care avea să dureze mai bine de șase ani. La un taifas de ziua reginei, pe 29 decembrie 1882, aceasta s-a oferit să preia figura feminină din romanul epistolar deja început de Idem, *Din două lumi* (Kremnitz 1903: 170).

⁵ Critica românească s-a arătat mai degrabă rezervată față de activitatea literară a celor două autoare germane. Principalele motive ale acestui fapt sunt relativa inaccesibilitate a unei opere scrise integral în limba germană (singurul roman comun tradus în română fiind *Astra*), precum și poziția socială a lui Dito, care făcea ca sarcina exegeților să devină incomodă. Fenomenul este constatat între alții de Caracostea, în articolul publicat cu ocazia centenarului de la nașterea reginei (Caracostea 1943: 483–503).

Prin urmare, inițiativa colaborării aparține reginei, în timp ce formula romanului epistolar era deja fixată de Mite. Însăși această formă literară merită interpretată, credem noi. Ea permitea scriitoarelor să își asume câte un erou din roman, astfel că schimbul de scrisori dintre personajele ficțiunii era dublat de o corespondență reală între autoare. În acest context, geneza creației devine la fel de interesantă ca ficțiunea însăși. Maniera inedită prin care romanul se naște dintr-un schimb energetic de scrisori între autoare, și prin care cursul întâmplărilor își poate schimba oricând direcția, este cu totul surprinzătoare pentru teoria genului: „Noul mod de a scrie, în doi, graba cu care erau trimise zilnic scrisorile încolo și-ncoace, de parcă ar fi depins o viață de om ca fiecare să primească imediat răspunsul celeilalte, o încânta nespus pe amabila doamnă regală” (Kremnitz 1903: 171). Din corespondența autoarelor reiese și faptul că acestea atașau la scrisori bilete prin care se sfătuiau reciproc în chestiuni legate de limbă, stil și compoziție. Scriitoarele schițează posibile evoluții ale romanului și cer în permanență opinia celeilalte: „Este bine așa?”, „Devin anoste celelalte scrisori de logodnă? Ar trebui să le rescriu?”, „Ce credeți despre asta?”, „Scrisoarea dumneavoastră este savuroasă, excelentă. Aș mai avea câteva mici observații” (Kremnitz 1903: 171–208) ș.a. Regina scriitoare își recunoaște limitele și mărturisește în repetate rânduri că nu poate construi personaje masculine autentice, rolul acesta fiind preluat de fiecare dată de colaboratoarea sa. Alteori, ca în cazul romanului *Feldpost*, Carmen Sylva o investește pe Mite cu autoritatea de a modifica, ori chiar suprima după voie scrisorile primite: „*You must take the lead* și dacă continui prost, tăiați fără grijă” (Kremnitz 1903: 229); „Scrisoarea asta nu e chiar așa rea, sper; am mai modificat câte ceva la ea. Vă rog, tăiați pur și simplu ce nu se potrivește” (Kremnitz 1903: 230).

În afară de metoda schimbului de scrisori, mărturiile autoarelor ne relevă și alte tipuri de tehnici scripturale insolite, care par să prefigureze metoda suprarealistă a scrisului în comun:

Ne despărțeam seara, după conversații nesfârșite și discuții înflăcărâte, iar peste noapte găseam simultan o nouă soluție... În privința scrisului propriu-zis, ne rezervam de fiecare dată surprize reciproce... Deseori ne smulgeam pana din mână, în mijlocul unei fraze, spre a îngădui uneia să termine gândul celeilalte (Carmen Sylva, în Stackelberg 1886: 258–259).

Astfel de relatări, confirmate de cercetarea manuscriselor⁶, dovedesc exersarea unei metode experimentale extrem de moderne în conceperea romanelor. Pe seama acestor practici scripturale trebuie pus însă și aspectul diletant, uneori eclectic și necizelat al scrierii lor. Alternarea autorilor se traduce la nivel textual

⁶ Cercetare întreprinsă, de pildă, între alții, de Eugen Wolbe, în lucrarea sa, *Der Lebensweg einer einsamen Königin*. Studiind manuscrisul nuvelei *Eine Kindergeschichte*, de pildă, Wolbe constată că în anumite puncte ale lucrării autoarele se completeau reciproc: „În locul (p. 10 a manuscrisului): «Nu mai pomeni despre copil; în cele din urmă, este totuși doar bănuiala ta că el (fratele meu) se așteaptă să luăm copilul la noi» Carmen Sylva – după cum arată manuscrisele dinaintea mea – ia efectiv pana din mână și scrie mai departe: «În timp ce lăsa să îi alunece degetele cu inele peste o scrisorică ce mirosea a *Peau d'Espagne* și care, după cea mai nouă modă, conținea mai mult cifre decât spațiu de scris, o mașină face colțul, vuciește prin pietriș și oprește în fața casei»” (Wolbe 1933: 125).

prin mutații stilistice și, uneori, prin treceri bruște de la un registru realist, la unul fantezist, de la un stil sobru, la o scriitură feminină, sentimentală, ca în cazul nuvelei *Eine Kindergeschichte*. Entuziasmul, care trebuie să fi fost real la început⁷, și care permitea scriitoarelor să se armonizeze și completeze reciproc, lasă treptat locul divergențelor și afirmării propriei individualități artistice în fața colaboratoarei, după cum ne arată mărturiile de după ruperea tandemului.

Lăsând la o parte exagerările evidente, inerente orgoliilor rănite, declarațiile lor ulterioare sunt totuși revelatoare pentru a înțelege modul real de funcționare a acestui tip de scriitură la dublu. După încheierea colaborării, regina se referea la Mite Kremnitz ca la o „bună prietenă și dușmană”:

geloasă pe mine ca poetă și foarte indivioasă pe oricine se apropie de mine. Nu vă puteți închipui cât mă face să sufăr această femeie! În acești zece ani n-am fost niciodată de aceeași părere. Ne-am certat, ne-am contrazis mereu. Suntem pur și simplu firi prea diferite!⁸

Fenomenul colaborării literare, în cazul celor două autoare, nu a fost, așadar, mereu un spațiu al armoniei și al efuziunilor creatoare, ci adesea un câmp de manifestare a divergențelor temperamentale și ideatice, ceea ce face ca, în definitiv, produsul actului creator comun să ia mai degrabă forma unui compromis. De altfel, evoluția relației dintre cele două scriitoare se traduce și în structura operei lor comune. După încheierea celor trei romane epistolare și a unei drame⁹, la care autoarele au lucrat împreună, Dito și Idem publică două volume de nuvele, în care tehnica redactării diferă substanțial de cele abordate anterior. Cu excepția a două povestiri, *Es war ein Irrtum* și *Eine Kindergeschichte*, toate celelalte sunt scrise separat și doar unite laolaltă spre publicare sub dublul pseudonim. Dincolo de răcirea relațiilor, devine evidentă strategia editorială abilă, orientată spre atragerea unui număr cât mai mare de cititori. Autoarele mizează pe popularitatea câștigată în timp de tandemul „Dito și Idem” și publică în continuare sub acest nume inclusiv operele individuale. Astfel, ultimul volum, *Rache und andere Novellen*, este scris exclusiv separat.

⁷ Iată, de pildă, o mărturie a reginei dintr-o scrisoare adresată colaboratoarei sale în 1886: „Trebuie să ne reunim forțele cât de curând! Este minunată această experiență în comun, mereu cu cele mai mari puteri, mereu pe culmile cele mai înalte și cu cea mai cutremurătoare forță de lucru. Acum înțeleg de ce uneori simțim de parcă uniți putem muta pământul din loc!”, citată în Kremnitz 1903: 222.

⁸ Dintr-o scrisoare a reginei către prietenul său Scharfenberg, din 1890, citată în Grebing 1976: 67.

⁹ Există bănuiele și indicii că inclusiv această dramă ar fi fost scrisă de Mite Kremnitz separat. Teoria aceasta o întâlnim, de pildă, la Eugen Wolbe, care nu își argumentează însă afirmația (Wolbe 1933: 128). Totuși, *Însemnările zilnice* ale lui Titu Maiorescu par să confirme această ipoteză. Acestea consemnează pentru data de 12/24 martie 1885: „Lectură a *Anna Boleyn* a Mitei, cu al-de Carp, al-de Negruzzi, al-de Rosetti, Zizin, Missir, Slavici și cu baroneasa [Witzleben] adusă de prisos” (Maiorescu 1937: 291). Precizarea lui Maiorescu privește, așadar, lectura în cercul Junimii a dramei ce ar avea-o drept unică autoare pe cumnata sa, Mite Kremnitz. Un alt indiciu în stabilirea paternității acestei piese îl poate constitui absența oricărei referiri a autoarelor – în biografia întocmită de Mite Kremnitz – cu privire la această lucrare presupusă a fi „comună”. Laboratorul tuturor celelalte opere scrise în colaborare este devoalat în lucrarea biografiei și numai drama *Anna Boleyn* și unele nuvele semnate separat fac excepție. Putem presupune cel mult că regina a mai intervenit parțial asupra piesei, dacă nu doar a semnat la comun o lucrare scrisă integral, cu un an înaintea publicării, de Mite Kremnitz.

Pe regină au impulsionat-o, probabil, și încurajările prietenului său, scriitorul francez Pierre Loti¹⁰, dar și recunoașterea primită din partea Academiei franceze (1888)¹¹, în dorința de a se emancipa de colaboratoarea sa și a evolua literar pe cont propriu. Astfel o vedem pe Carmen Sylva scriindu-i fostei sale colaboratoare, despre primul ei roman individual de după ruperea tandemului: „Azi am ajuns deja la 350 de pagini. Va fi o carte groasă! Ce bucurie! Sunt mult mai bună de una singură, nu mai sunt atât de slabă și anostă, ci plină de putere de lucru”¹². Încă de la publicarea penultimului volum comun, Mite Kremnitz sugera emergența unor „influențe periculoase” (Kremnitz 1903 : 259), care interferau cu planurile literare ale celor două autoare. În curând va începe o nouă etapă, rămasă în istorie sub sintagma „scandalul Văcărescu” și care va culmina cu exilul neoficial al reginei în Italia și Germania (1891-1894). Imixiunea suveranei în treburile politice ale statului, prin care urmărea succesiunea la tron a protejatei sale, Elena Văcărescu, este ferm dezavuată de Mite Kremnitz, motiv pentru care relația de prietenie și de colaborare literară dintre cele două autoare germane va lua sfârșit. Un ultim jalon al acestui scurt excurs ar putea fi marcat prin revederea celor două foste colaboratoare, cu ocazia ultimei vizite în România a lui Mite Kremnitz, în 1912. Autoarele se vor stinge patru ani mai târziu, cu puțin timp înainte ca țările în slujba cărora și-au pus întreaga activitate să își declare război.

Întorcându-ne la aluzia din titlul lucrării, credem că în cazul colaborării literare dintre Carmen Sylva și Mite Kremnitz culisele devin într-adevăr ofertante și demne de explorat. Insolitarea vieții din spatele scenei, unde se decide încă în ascuns soarta unei opere, este la fel de mult sau de puțin legitimă ca explorarea oricărui laborator artistic, însă în această situație intruziunea iscoditoare își revendică cel puțin alibiul cercetării filologice. Și intrusul, credem noi, nu rămâne dezamăgit. Dincolo de aspectele de ordin estetic, istoric și cultural, studierea acestei forme de colaborare literară se constituie într-o reflecție asupra posibilităților de ființare a artei înseși, căci în acest interesant joc de perspective auctoriale, creația își dispută legitimitatea, ocupând, pe rând, când statutul privilegiat, de obiect al negocierii și al emulației dintre două inteligențe creatoare, când rolul degradant de bastard, rezultat al unui compromis lamentabil.

¹⁰ *Ein Begräbnis in den Karpathen (O înmormântare în Carpați)*, de exemplu, nuvelă semnată de Dito și inclusă în volumul *In der Irre*, reprezintă, de fapt, primul capitol al proiectatului roman comun *Bruder und Schwester (Frate și soră)*, decupat la sugestia lui Pierre Loti, care îl considera mai degrabă o compoziție de sine stătătoare decât un început de roman (cum afirmă într-o scrisoare din toamna anului 1887 Dito către Idem, în Kremnitz 1903: 254).

¹¹ Regina este distinsă în anul 1888 cu premiul Academiei Franceze pentru culegerea sa de aforisme *Les pensées d'une reine*, publicată în limba franceză în 1882 (v. Carmen Sylva 2012).

¹² Dintr-o scrisoare a reginei către fosta sa colaboratoare, din iarna anului 1889, în Kremnitz 1903: 299.

Bibliografie

- Caracostea 1943: Dumitru Caracostea, *Dinastie și creativitate. Omagiu Carmen Sylvei*, în „Revista Fundațiilor Regale”, anul 10, nr. 12, București, 1 decembrie, p. 483–503.
- Carmen Sylva 2012: Carmen Sylva, *Gedanken einer Königin – Les pensees d'une reine*, (Gesammelte Aphorismen in deutscher und französischer Sprache und Epigramme der Königin Elisabeth von Rumänien, geborene Prinzessin zu Wied (1843–1916), Herausgegeben und mit einem Vorwort versehen von Silvia Irina Zimmermann, Stuttgart, Ibidem-Verlag.
- Carmen Sylva, Kremnitz 1888: Carmen Sylva, Mite Kremnitz (Dito und Idem), *In der Irre- Novellen*, Bonn, Verlag von Emil Strauß.
- Carmen Sylva, Kremnitz 1890: Carmen Sylva, Mite Kremnitz (Dito und Idem), *Rache und andere Novellen*, Dritte Auflage, Bonn, Verlag von Emil Strauß.
- Carmen Sylva, Kremnitz 1903: Carmen Sylva, Mite Kremnitz (Dito und Idem), *Feldpost*, Vierte Auflage, Bonn, Verlag von Emil Strauß.
- Carmen Sylva, Kremnitz 1886: Carmen Sylva, Mite Kremnitz (Dito und Idem), *Anna Boleyn: historisches Trauerspiel*, Bonn, Verlag von Emil Strauß.
- Carmen Sylva, Kremnitz 1887: Carmen Sylva, Mite Kremnitz (Dito und Idem), *Astra*, Dritte Auflage, Bonn, Verlag von Emil Strauß.
- Carmen Sylva, Kremnitz 1888: Carmen Sylva, Mite Kremnitz (Dito und Idem), *Aus zwei Welten*, Dritte Auflage, Bonn, Verlag von Emil Strauß.
- Carmen Sylva, Kremnitz 2011: Carmen Sylva, Mite Kremnitz (Dito und Idem), *Astra*, traducere din germană, prefață și note de Grete Tartler, București, Editura Humanitas.
- Carmen Sylva, Kremnitz 1882: Carmen Sylva, Mite Kremnitz, *Rumänische Dichtungen*, Zweite Auflage, Leipzig, Wilhelm Friedrich Verlag.
- Grebing 1976: Renate Grebing, *Mite Kremnitz (1852–1916): Eine Vermittlerin der rumänischen Kultur in Deutschland*, Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag.
- Kremnitz 1903: Mite Kremnitz, *Carmen Sylva – Eine Biographie*, Halle, Verlag von Edgar Thamm.
- Maiorescu 1937/1939: Titu Maiorescu, *Însemnari zilnice*, publicație cu o introducere, note, facsimile și portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, vol. I (1855–1880) și vol. al II-lea (1881–1886), București, Editura Librăriei Socec&Co.
- Maiorescu 1998: Titu Maiorescu, *Critice*, ediție îngrijită, tabel cronologic, aprecieri critice și bibliografie de Domnica Filimon, prefață de Gabriel Dimisianu, București, Editura Albatros.
- Stackelberg 1886: Stackelberg, Nathalie F. von, *Aus Carmen Sylva's Leben*, Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.

Dito und Idem. A Case of Feminine Literary Collaboration in *Belle Epoque*. Between “Negotiation” and “Compromise”

The phenomenon of literary collaboration is rather an exception in the history of literature so that the brave project in which two female authors from the nineteenth century are joining their creative forces is once more unusual and worthy of consideration. After a series of individual literary projects and one common volume of translations, the German writers Carmen Sylva and Mite Kremnitz decide to set up a common literary project – Dito und Idem – that will last for a period of six years (1882–1888) and that will sum up three epistolary novels, one tragic drama and two volumes of short stories. Analysing this form of literary collaboration proves to be challenging for any researcher, by revealing a whole field that is worth exploring from the perspective of the theory of literature. In such rare cases, the genesis of the work is no longer an intimate process, directly between an author and his work, but an unveiled one, that is, shared with the otherness. Similarly the work is no longer the direct expression of the individual author’s will and his artistic conceptions, but the product of a “negotiation” between two auctorial instances. The receiver himself, even the unsuspecting one, faced with a literary text that has two authors becomes suddenly aware of and interested in questions of literary theory, which in other circumstances he would probably neglect. He will ask natural questions, such as: “How is it possible to write a book on the double?”, “Who took the initiative of a work?”, “What is the relationship between the authors?” “How can they share roles and how do they communicate each other's intentions?” etc. Following his footsteps we intend to reconstruct the scaffolding of literary and paraliterary details, which influenced decisively the work of the tandem Dito und Idem. The present approach – we believe – also makes for a reflection on the forms of existence of art itself, because in this interesting game of auctorial perspectives, the creation is disputing its legitimacy, by occupying at a time either the privileged status of an object of negotiation and emulation between two creative minds or the degrading role of a bastard, as result of a miserable compromise.